dan ook de genezing door kleine hoeveelheden geneesmiddel zien te bewerken.

In de *vierde* plaats wordt behoorlijk boek gehouden van de werking van verschillende geneesmiddelen, en worden zoodoende voortreffelijke gegevens omtrent die uitwerking verzameld.

Thans komt de spreker tot de vraag: is nu één leerstoel voldoende? Het »Homœopathische Maandblad" zegt *neen*, en wenscht een gansche faculteit. Ware zoo iets bereikbaar, dan zou de spreker dit ook wenschen. Doch dadelijk noodig acht hij 't niet. De Homœopathen zeggen: zie naar Buda-Pesth, en ge zult uw denkbeeld van één leerstoel wel opgeven. In Buda-Pesth werd een leerstoel opgericht, en druk door de studenten bezocht. Doch de studenten ondervonden daarvan bij hunne examens zóóveel nadeel van de Allopathische professoren, dat weldra niemand hunner meer bij den Homœopaat op college kwam.

Doch wat geschiedde daarna? De studenten bleven weg, doch uit alle landen kwamen de gediplomeerde doctoren naar Buda-Pesth, om de Homœopathie te bestudeeren.

Maar aan onze universiteiten is zulk een immoreele pressie niet denkbaar.

Dan is er nog iets.

De Homœopathie is geen afzonderlijke wetenschap.

De medische faculteit is niet ongelijk aan hen die op een huis hebben toe te zien. Ons lichaam noemt de Heilige Schrift een *tabernakel*, een huis. Hoe dat huis is gebouwd, leert ons de *anatomie;* hoe er in geleefd wordt de *physiologie*. Als er in dat huis nu iets hapert of van streek raakt, is de *pathologie* noodig om te zien wat het is; en eindelijk komt ter beantwoording van de vraag hoe het weer in orde komen moet, de *therapeutiek* aan de orde.

Dit laatste gebeurt weer door twee afzonderlijke vakken. Is er iets niet in orde dan komt de *chirurg;* wordt er niet goed in het lichamelijk huis geleefd, dan komt de *dokter*.

Nu is het duidelijk, dat alles op de therapeutiek aankomt. Al het andere is slechts hulpmiddel. De vraag, hoe het verstoorde weer in orde te brengen is natuurlijk de gewichtigste; en over *die* vraag loopt het verschil.

De voorafgaande vakken blijven alzoo gelijk, en eerst in de therapeutiek gaapt de klove; al voegt spreker er dadelijk bij, dat de Homœopathie b. v. ook in den pathologie meer met het spirituueele rekent, dan de Allopathie. Zij rekent niet enkel met de stof, maar ook met de stemming, met den gemoedstoestand, met het temperament van den lijder enz.

Spreker licht een en ander nader toe met het beeld van een huis, waar bij verbouwing of verbetering verschillende vakmannen aan den arbeid moeten, maar over de vraag, op wat wijze de verbetering moet worden aangebracht, beslist wordt door den bouwmeester.

Daarop komt de inleider tot de vraag: heeft nu onze Universiteit reden om een leerstoel in de Homœopathie op te richten?

Allereerst wil spr. doen uitkomen dat in zulk een leerstoel geen partij kiezen voor de eene of de andere methode zou mogen worden gezien. Tot partijkiezen hebben we geen recht, tenzij het uit onze beginselen volgde, en dat is niet aangetoond. Dat aan te toonen kan niet geforceerd worden; evenmin kan men decreteeren dat het op de lijn onzer beginselen ligt.

Maar wel kan met zulk een leerstoel worden voorzien in een leemte, die op dit oogenblik in ons medisch onderwijs voorkomt, wijl men geen onderwijs in de Homœopatische methode geeft.

Het oprichten van twee leerstoelen, de eene voor de Allopathische en de ander voor de Homœopathische methode, zou spr. op zichzelf toejuichen; maar nu dat niet onder ons bereik ligt, acht hij een Homœopathische leerstoel het eerst aan de orde.

Als aanbeveling daarvan zij in de eerste plaats gewezen op de sympathie die de Homœopathie onder onze geestverwanten vindt. Die sympathie heeft haar oorzaak in de eerste plaats in het feit, dat vele doctoren over het algemeen min of meer ruw optraden, en niets gevoelden voor en van den zielenood, waarin onze lijders vaak verkeeren. Hun ongeloof heeft het christenvolk van hen vervreemd, dat daarentegen in de mannen der Homœopathie meermalen geneesheeren vond, die aan zijn heiligste en innigste belangen niet vreemd waren.

Dan ook waren de geneesheeren zoo duur, de rekeningen vaak zoo hoog, zoodat men met de Homœopathie heel wat goedkooper uitkwam.

Terwijl in de derde plaats de goede resultaten der Homœopathische methode velen aantrokken.

Vandaar komt het, dat men ook onder de onzen vaak een Homœopathische huisapotheek vindt, waarmeê men zichzelf helpt; een wijze van doen die spr., als regel genomen, afkeurt, wijl zij elke wetenschappelijke waarborg mist en gevaarlijk is.

Neen, een wetenschappelijke beoefening moet er komen.

Daarom bepleit spr. de oprichting van een leerstoel. De financieele kosten zijn niet te hoog, kostbare laboratoria zijn niet noodig; men zou wellicht het Gereformeerde ziekenhuis te Amsterdam bereid vinden, de toepassing der methode toe te laten, en na volbrachte studie zou een diploma moeten worden afgegeven.

Maar nu de hoogleeraar.

Hij zou een man moeten zijn die niet alleen beschikte over hooge wetenschappelijke talenten; maar die ook solide wetenschappelijke Homœopathische opleiding achter zich had.

Een man voorts, die de gave van doceeren bezat; een eindelijk een man die, voor wat de onderstellingen en uitgangspunten der medische wetenschap aangaat, geheel accoord ging met de Gereformeerde beginselen onzer Universiteit.

Geen gevaarlijke proefnemingen zou spreker willen genomen zien. De man, die op dien leerstoel plaats zou nemen, moest in alle opzichten voor zijn belangrijke taak ten volle berekend zijn.

Zijn betoog ten slotte samenvattende, brengt spreker de volgende stellingen onder de aandacht der vergadering:

1. Dat onder *Homœopathie* te verstaan is, een wetenschappelijke therapeutische methode, die ook in ons land behoort gedoceerd te worden.
2. Dat, nu de Overheids-universiteiten hier te lande dit vak niet doceeren, onze universiteit aan de wetenschap en aan de kranke menschheid een belangrijken dienst zoude bewijzen, indien zij deze leemte kon aanvullen.
3. Dat de Vrije Universiteit van deze zijde het Medisch onderwijs zou kunnen opvatten, zonder boven haar financieele krachten te gaan.
4. Dat hiervoor noodig zou zijn, een katheder voor de pharmacodynamica en therapeutiek; een ziekenhuis; en het uitreiken van een diploma.
5. Dat de man, die hiervoor benoemd werd, een volledige, wetenschappelijke homœopathische opleiding zou moeten hebben genoten, en voorts de hoogere wetenschappelijke talenten, en de gave van doceeren zou moeten bezitten.
6. Dat de te benoemen geneeskundige, bepaaldelijk voor wat aangaat de onderstellingen en uitgangspunten der medische wetenschap, accoord zou moeten zijn met de Gereformeerde beginselen onzer Universiteit.

Nadat de levendige toejuichingen, die den spreker ten deel vielen, bedaard waren, gaf de Voorzitter gelegenheid tot gedachtenwisseling over het onderwerp.

Daarvan maakt Prof. Woltjer gebruik, om te vragen, of de natuur wellicht eenige vingerwijzing geeft ten opzichte van de eene of andere geneesmethode. Men zou kunnen vragen wat het zieke vee bijv. doet om genezing te vinden.

Overigens zou Prof. Woltjer gaarne vernemen welke leerlingen de inleider verwacht, wanneer zulk een leerstoel aan de Vrije Universiteit zou worden opgericht. Als het hier gaat zooals te Buda-Pesth, zouden de leerlingen allengs verdwijnen.

Dr. Kuyper antwoordt, dat het ook hem wenschelijk voorkomt een onderzoek in te stellen naar de wijze, waarop het zieke vee genezing zoekt. De vrees, dat een leerstoel hier de studenten zou verlieren, deelt spr. niet. Onze studenten zijn voor geen klein gerucht vervaard. Ze toonen het, dat ze onze juridische faculteit niet schuwen, al moeten ze ook aan andere Academiën examen doen. Daarbij, ook hier zouden gediplomeerde geneesheeren komen, ten einde van de Homœopatische lessen partij te trekken; en zoo zou onze Universiteit in steeds wijder kring sympathie verwerven.

Daarmede wordt de discussie gesloten.

De Voorzitter deelt meê, dat het aan de orde gestelde punt zekerlijk de aandacht van heeren Directeuren zal bezighouden. Den inleider betuigt hij dank voor de wijze, waarop deze dit gewichtig onderwerp behandelde. Wanneer iemand, hier de zaal binnenkomende, den inleider had gehoord, zou hij waarschijnlijk hebben gedacht naar een medisch hoogleeraar te luisteren. Dat de Homœopathie onder de onzen zooveel aanhang vindt, wenscht spreker niet alleen toe te schrijven aan goedkoopte enz., maar ook aan het feit, dat deze geneesmethode tot twee malen toe in des Heeren hand het middel was, om Dr. Kuyper van een ernstige ziekte te doen herstellen (*Toejuichingen*).

Prof. Rutgers stelt nu bij de omvraag voor een collecte te houden voor het Studiefonds. Dat is een van onze oude, goede gewoonten, die men niet moet afschaffen. Dit voorstel wordt aangenomen, de collecte gehouden; zij bracht de som op van *f* 252.79.

Thans deelt Prof. Fabius mede dat tot bestuurslid werd herkozen de heer J. van Alphen, met 66 stemmen; op den heer L. de Vries Hzn. werden 4 stemmen uitgebracht.

Tot tweeden plaatsvervanger van Bestuursleden werd gekozen de heer J. H. de Waal Malefijt.

Tot leden van de commissie tot onderzoek van de rekening werden gekozen de heeren W. A. Vrolijk Sr., C. W. van Rijnberk, T. H. van Eeghen; tot hunne plaatsvervangers de heeren W. H. van Schaick en F. J. D. Thijssen, beiden te Amsterdam.

Na de vaststelling van de korte notulen sluit Ds. Landwehr de Zeventiende Jaarvergadering met dankgebed.

DE MEETING.

Zooals het immer bij gelegenheid van onze Jaarvergaderingen wordt waargenomen, was het ook thans. Reeds lang vóór de klok twee sloeg was er in de zaal geen plaats meer beschikbaar, niemand wilde de *meeting* verzuimen.

Op het bestemde uur opende Prof. Fabius de samenkomst, met het inroepen van den Naam des Heeren en gaf daarna het woord aan *Prof. Dr. F. L. Rutgers*, die het onderwerp zou inleiden:

»Het rechtstreeksch belang, dat de Vrije Universiteit heeft bij de thans aanhangige quaestien over art. 36 van de Nederlandsche Geloofsbelijdenis."

De Hoogleeraar begon met bedoeld artikel in zijn geheel voor te lezen, en zeide, dat het echter niet in de bedoeling lag, dit gansche artikel aan een bespreking te onderwerpen; wat reeds met het oog op den hem geschonken tijd onmogelijk zou zijn. Maar ook de formuleering van het onderwerp geeft duidelijk de grenzen aan, waarbinnen de bespreking heden zal zijn beperkt.

Het zal gaan over het *rechtstreeksch* belang, dat de *Vrije Universiteit* bij de *thans aanhangige* quaestiën over bedoeld artikel heeft.

Die quaestien bepalen zich al dadelijk tot het middengedeelte van het artikel, en wel tot deze woorden:

»En hun (der Overheden) ambt is niet alleen acht te geven en te waken over de politie, maar ook de hand te houden aan den heiligen kerkedienst; om te weren en uit te roeien alle afgoderij en valschen godsdienst, om het rijk van den antichrist te gronde te werpen en het Koninkrijk van Jezus Christus te doen vorderen, het woord des Evangelies overal te doen prediken, opdat God van een iegelijk geëerd en gediend worde, gelijk Hij in zijn Woord gebiedt."

Welke quaestiën zijn nu over dit deel van art. 36 aanhangig, en dan nog wel zoo, dat de Vrije Universiteit daar rechtstreeks belang bij heeft?

Ten eerste bestaat er verschil over de beteekenis, den zin en de bedoeling van dit middenstuk, hoewel een en ander, zoo oppervlakkig gezien, nog al duidelijk is.

Er zijn menschen, die *meer* in dit deel lezen dan er in staat, en anderen die er *minder* in zien dan het bevat.

Allereerst houdt spreker zich bezig met hen, die er *meer* in lezen, dan er in staat.

Dat zijn de lieden, die de opvatting huldigen, als sprak dit artikel van de roeping der Overheid met betrekking tot de *ketterij* en de *ketters*.

Dat is een misverstand; doch, dit misverstand is begrijpelijk. Het denkbeeld van kettervervolging was aan de eeuw der Hervorming zeker niet vreemd, en in de Westminster-confessie van 1646, die de meest verspreide Gereformeerde confessie is, wordt dan ook wel degelijk gezegd, dat de Overheid de roeping heeft, alle godslastering en ketterij te onderdrukken, desnoods met geweld.

Dierelfde gedachte verbindt men nu ook aan ons artikel 36, hoewel ten onrechte.

Wel dacht men zóó in de 16de en 17de eeuw; en ook de Gereformeerden deelden die opvatting. Zij keurden nooit vervolging als zoodanig af, zelfs niet op het oogenblik dat die tegen eigen geestverwanten gericht was. Een sterk bewijs daarvan leverden de Fransche Gereformeerden in de 16de eeuw. Het Fransche Parlement namelijk overwoog in 1559 de vraag, of men ketters mocht en moest dooden. Het verdroot velen parlementsleden, nog langer menschen te vervolgen, die als ordelijke en vredelievende burgers bekend stonden.

Om nu licht in deze quaestie te ontvangen, meenden verschillende parlementsleden niet beter te kunnen doen, dan in het geheim het advies te vragen van de Fransche Gereformeerden, die zelf onder de vervolging te lijden hadden en wendden zich daarom tot François de Morel, den Gereformeerden predikant, met verzoek, hun argumenten uit de Heilige Schrift tegen zulke kettervervolging te verschaffen.

En wat antwoordde De Morel? Wel, dat hij den heeren zulke argumenten niet kon geven, daar hij de vervolging op zich zelve alleszins Schrituurlijk achtte, en de Gereformeerden een toestand van losbandigheid, waarin op godsdienstig gebied ieder maar alles zou durven zeggen, zeker niet zoo verkieslijk achtten boven de tyrannie, aan wier druk zij thans waren prijs gegeven.

Ook de opstellers onzer belijdenis waren het met de kettervervolging eens. Zij keurden haar volstrekt niet af; wel gaven zij meer dan eens te kennen, dat de *verkeerde* menschen werden vervolgd.

Toch werd kettervervolging niet in onze confessie geschreven. Men meent het o. a. ook daarom, wijl er sprake is van valschen godsdienst. Maar »godsdienst" beteekende in de dagen, toen de confessie werd opgesteld, heel iets anders, dan men er nu doorgaans onder verstaat. Nu spreekt men gewoonlijk van »godsdienst," als vroomheid, als religie, als iets inwendigs. Maar dat werd er toen niet onder verstaan. Men had gansch iets anders op het oog: den dienst van God, datgene, wat wij eeredienst zouden noemen. Dit blijkt dan ook duidelijk uit den door onze Gereformeerde kerken vastgestelden Franschen tekst der Confessie, waar voor het woord godsdienst niet staat *religion*, maar *service de Dieu*. Eveneens blijkt dat uit den Latijnschen tekst.

Van religie noch van ketterij is in art. 36 sprake. Men kan ze wel met dat artikel in verband brengen, maar dat is de zaak niet. Voetius zegt dan ook, dat de Gereformeerden van het ketterdooden nooit een stuk hunner geloofsbelijdenis hebben gemaakt; en Voetius zegt dat naar waarheid.

Doch er zijn ook menschen die *minder* in het artikel lezen dan zijn inhoud is; en hierover gaat thans zelfs vooral de quaestie van uitlegging.

Dat zijn de lieden, die tegen de Overheidsbemoeiing, in het artikel voorgeschreven, gekant zijn en desniettemin beweren, dat zij art. 36 wenschen te handhaven. Zij redeneeren aldus: De handhaving van den kerkedienst enz., kan het best geschieden door de kerk zelve. De historie bewijst, dat, als de Overheid in dezen optreedt, zij in den regel aan den verkeerden kant gaat staan en bijna altijd kwaad doet. Het is dus veel verstandiger dat zij zich onthoude. En omdat nu tot bereiking van een voorgesteld doel natuurlijk altijd de beste middelen moeten gebruikt worden, zoo moet ook hier gedacht worden aan het beste middel, dat de Overheid gebruiken kan, nl. onthouding. »De hand houden aan" moet dus hier worden opgevat, alsof er stond: »de hand afhouden van." En evenzoo wordt dan al het volgende in zijn tegendeel omgezet.

Zulke uitlegging wordt gegeven door ernstige mannen, die het blijkbaar ook ernstig meenen. Toch is het eigenlijk slechts een spelen met woorden; waarvoor letterlijk niets is aan te voeren, dan dat men het gaarne aldus lezen zou.

Immers, wanneer we in het deel van het artikel, door ons bedoeld, woorden lezen als »handhaven," »weren," »uitroeien," »te gronde werpen," »doen prediken," dan gaat het niet aan, alle die zeer actieve begrippen ter zijde te stellen, en te beweren, dat onthouding der Overheid met dit artikel overeenkomt.

Trouwens ook uit het verband blijkt, dat art. 36 wel degelijk Overheids-inmenging wil; want onthouding is geene bestrijding van iemands »ambt," d. i. van de aan hem opgelegde werkzaamheid. Voorts zou men dan aan dit artikel een beteekenis geven, die met het zeer bekende gevoelen der opstellers zelven geheel in strijd zou zijn.

En eindelijk volgt men dan eene methode van uitlegging, die wel nergens elders door iemand zal toegepast worden.

Of wat zou bijv. onze Tweede Kamer wel zeggen, wanneer zij een voorstel in behandeling kreeg, om de Gereformeerde en Roomsche kerken te vervolgen, met de overweging dat het Grondwets-artikel alleen spreekt over bescherming van »kerkgenootschappen." Of wat zouden de Hervormde en andere kerken er wel van zeggen, wanneer de Regeering het Grondwetsartikel, dat de tractementen enz. »verzekert," eens zoo uitlegde, dat die verzekering het beste gaat en het best gewaarborgd is, wanneer de gemeenteleden zelven voor die tractementen enz. zorgen, en dat dus volgens dat artikel zelfs de Regeering door onthouding zulks moet laten geschieden.

Wat zou een legeraanvoerder wel zeggen van een soldaat, die op het slagveld den vijand den rug toekeerde, en zich dan later verweerde, evenals die Athener uit den ouden tijd, door te zeggen: »Ik heb mij overeenkomstig mijn eed gedragen. Ik zwoer voor het vaderland te zullen leven. Ware ik nu op het slagveld gevallen, dan zou ik niets meer voor het vaderland kunnen doen. Door te vluchten kon ik het vaderland op de beste wijze een soldaat sparen."

Op diezelfde manier redeneerende zou men kunnen zeggen: Art. 2 onzer Statuten wil, dat de Gereformeerde beginselen de grondslag zullen zijn van het onderwijs aan de Vrije Universiteit; de grondslag is onder den grond, en wordt door hetgeen erop staat gedrukt; dus is het der Statuten eisch, dat die beginselen zóó bedekt blijven, dat men er niets van bemerkt, en dat zij door het onderwijs worden onderdrukt en ten onder gehouden.

Neen, niet naar subjectieve willekeur mag ooit worden uitgelegd, zoodat men letterlijk van alles alles maken kan; maar alleen naar de regelen, die op ieder gebied voor gezonde uitlegging gelden.

En nu valt ook in het oog, welk rechtstreeksch belang de Vrije Universiteit daarbij heeft. Zij rust op Gereformeerden grondslag. Maar indien de bronnen, waaruit de kennis van dien grondslag te putten is, door willekeurige uitlegging alles zouden kunnen zeggen, wat men zelf wil, dan zou aan dien grondslag letterlijk alle vastigheid ontbreken. Metterdaad zou er dan eigenlijk geen grondslag meer zijn.

Maar (en dit is eene *tweede* quaestie, waarop we te letten hebben) indien alzoo erkend wordt, dat de Overheid dus wel terdege door dit artikel zou worden gedrongen, om zich met al wat het voorschrijft te bemoeien, volgt daar dan niet uit, dat wij aan dat artikel gebonden zijn, en is het niet noodzakelijk, bij bezwaar tegen den inhoud, henen te gaan?

Neen, want art. 2 der Statuten heeft gelukkig deze clausule behouden: »een zoodanig gezag daaraan hechtende, als genoemde Synode, blijkens hare eigene handelwijze en hare acten, aan de belijdenisschriften der Ned. Gereformeerde kerken heeft toegekend".

Nooit kon de Vrije Universiteit, als zijnde een Gereformeerde stichting, het voorstel hebben aanvaard, door de Deputaten in zake de opleiding op de Middelburgsche Synode van 1896 ingediend, om die clausule weg te laten. Dan waren de belijdenisschriften met Gods Woord gelijk gesteld geweest.

Juist door het handhaven van deze clausule zijn de belijdenisschriften op hare ware plaats gelaten; men kan ze niet onderschatten, noch overschatten. Geen van beide heeft de Dordtsche Synode van 1618 gedaan. Zij heeft de Belijdenisschriften zeer zeker niet van hun gezag beroofd; maar ook tevens getoond, dat die aan Gods Woord onderworpen blijven, en zelfs het geval van een *gravamen* voorzien en geregeld. Meer gezag er voor te eischen dan de genoemde Synode deed, zou nu juist in strijd zijn met art. 2 der Statuten; en ook bij die rechte waardeering van hun gezag heeft de Vrije Universiteit rechtstreeks belang, juist omdat zij Gereformeerd is.

Aan de twee reeds genoemde quaestien is nu nog een *derde* toe te voegen, en deze is eigenlijk de voornaamste. Waar de beide andere slechts van formeelen aard zijn, raakt deze de zaak zelve. Immers, zij betreft de vraag of het bedoelde deel van art. 36, opgevat gelijk het daar staat, al dan niet is te handhaven.

Alle Gereformeerde kerken, die zich er over hebben uitgesproken, beantwoordden die vraag in ontkennenden zin. Nergens worden de bedoelde uitspraken van art. 36 metterdaad nog gehandhaafd.

Ook die kerken, die op alle andere punten hun belijdenis trouw handhaven, laten hen, die op dit punt beswaar hebben, toch ongemoeid. En vele Gereformeerde kerken zijn reeds lang verder gegaan, door óf hare belijdenis formeel te wijzigen (de Presbyterian Church van Amerika, in 1789, nadat reeds in 1729 feitelijke wijziging was aangebracht), óf er op dit punt een verklaring aan toe te voegen, soms in de onderteekeningsformule zelve, waardoor metterdaad de hier bedoelde uitspraak op non-activiteit kwam (in Schotland de Free Church, de United Presbyterian Church, de Reformed Presbyterian Church, en de United Original Secession Church; en in Engeland de Presbyterian Church).

Toch wordt juist nu, en met name hier te lande, ook wel uitgesproken, dat art. 36 nu op het hier bedoelde punt is te handhaven. Wel blijkt telkens, wanneer men met hen, die dit beweren, doorspreekt, dat zij de hier bedoelde vervolging toch eigenlijk niet voorstaan, en meestal eindigen met de uitvlucht, dat de Overheid nergens dit voorschrift meer kan toepassen. Maar het daarin uitgesproken beginsel is toch h. i. juist en Schrituurlijk, en daarom ook zooveel mogelijk in praktijk te brengen.

Welnu, ook daarbij heeft de Vrije Universiteit rechtstreeksch belang; zelfs nog meer dan bij de andere twee quaestiën; want dit raakt niet haar grondslag of haar karakter, maar haar bestaan zelf als Vrije Universiteit.

Immers, wat is het beginsel, dat hier ten grondslag ligt? Het is dit, dat bij de verdeelderheid, die op godsdienstig gebied tusschen de burgers van hetzelfde land bestaat, en in den strijd die dientengevolge gevoerd wordt, de Overheid als zoodanig moet partij kiezen; en dat zij dus met alle haar ten dienste staande middelen (wettelijke bescherming, officieelen invloed, staatsgeld, dwingende macht, enz.) die Christelijke richting moet bevorderen, die zij zelve als de eenig ware erkent; terwijl zij met diezelfde middelen alle andere richtingen tegengaat, onderdrukt, en voor zooveel zij kan belet zich te doen gelden.

In de Confessie wordt dit uit den aard der zaak slechts op de kerk toegepast. Maar het beginsel gaat natuurlijk veel verder. En wie het aanneemt, moet ook willen dat het doorwerke, met name op 't gebied van het onderwijs; met betrekking tot de vrije school in het algemeen, en ook met betrekking tot de Vrije Universiteit.

De Overheid zou onze school niet mogen dulden; integendeel zij moest haar weren, verbieden, uitroeien; en dat alles desnoods kracht bijzetten door den sterken arm.

De Vrije Universiteit, die als zoodanig tegen dit beginsel een levend protest is, moet daar dan ook principieel tegen opkomen. Zij moet handhaven, dat de Overheid de geestelijke ontwikkeling niet aan banden legge, maar vrij late, en geenerlei dwang gebruike, om de eene geestesrichting boven de andere te doen triomfeeren.

Waarom de Overheid zoo en niet anders moet optreden, is eene vraag, die veel te omvattend is, om ter loops of met weinig woorden te worden behandeld. Ook ligt zij buiten het thans gestelde bestek, dat uitdrukkelijk bepaald is tot het rechtstreeksch belang, dat de Vrije Universiteit bij deze quaestiën heeft.

Zij heeft er (om te resumeeren) rechtstreeks belang bij:

1°. dat de confessie, die mede tot den grondslag van haar onderwijs behoort, niet willekeurig worde opgevat, maar naar den regel van alle gezonde uitlegging;

2°. dat het gezag van die confessie niet als absoluut beschouwd worde, maar bepaald blijve door den regel, dien de kerken zelve daarvoor gesteld hebben;

en 3°. dat het aan de Overheid als roeping gesteld worde, niet om op geestelijk gebied exclusief en dwingend op te treden, maar om de geestelijke ontwikkeling van hare onderdanen geheel vrij te laten.

Met warme toejuiching werd de rede van Prof. Rutgers begroet.

Prof. Fabius geeft gelegenheid tot debat

Mr. Th. Heemskerk vraagt en verkrijgt het woord. Spreker meent dat de inleider vooral in het laatste deel zijner rede zeer pessimistisch is geweest. Want wel neemt Mr. Heemskerk het niet voor het bestreden beginsel op, maar toch meent hij, dat de inleider de zaak wat al te donker voorstelde, als hij van de toepassing van dat beginsel het verlies van de Vrije Universiteit vreesde. Want al zou de Overheid nu eens wat zij als de »ware leer" voorstelde, gaan handhaven, dan hadden wij toch ook behoefte aan een Vrije Universiteit; en wanneer die behoefte duidelijk zou spreken, zou er ook wel een weg gevonden worden om onze school in stand te kunnen houden.

Prof. Rutgers, den spreker beantwoordende, zegt, dat hij 't met Mr. Heemskerk eens is, dat het, bij toepassing van het bestreden beginsel, misschien niet geheel onmogelijk zou zijn de Vrije Universiteit te behouden. Doch in dat geval zou onze Hoogeschool een school worden »onder het kruis". De vraag zou zijn, of er dan niet te veel moeilijkheden zouden komen om haar te kunnen behouden. Hoogleeraren, studenten, plaats van onderwijs, dat al zou dan voor de Overheid verborgen moeten blijven; want de Overheid zou ons moeten vervolgen.

Overigens noodigt spreker hen uit, die 't niet met hem eens zijn, om hem te weerspreken. Het zou den inleider hoogst aangenaam zijn, zoo zich een tegenstander aanmeldde voor het debat.

Doch niemand meldde zich aan.

De voorzitter, Prof. Fabius, dankt, onder instemming van de vergadering, Prof. Rutgers voor diens glashelder betoog, en spreekt den wensch uit, dat de Universiteit niet gedwongen worde zich te verbergen, wat tot hoogst onaangename toestanden leiden zou.

Naar aanleiding van het feit dat zich geen tegenstander voor het debat aanmeldde, geeft Prof. Kuyper heeren Directeuren in overweging, aan de meetings en de daar te behandelen onderwerpen meer publiciteit te geven, dan dusver geschiedde. Luther plakte zijn stellingen op de deuren der Wittenbergsche slotkapel aan; hem navolgen, wat de publiciteit betreft, zou allicht tegenstanders naar onze meetings doen opkomen.

Met deze opmerkingen zijn Prof. Woltjer en Prof. Fabius het eens. Beide heeren hebben èn voor de meeting te Utrecht, en voor die te Scheveningen openbaarheid aan hunne stellingen gegeven; doch het heeft niet veel gebaat. Toch moet men aanhouden en de publiciteit uitbreiden.

Daarna sluit Prof. Fabius de meeting, onder herinnering aan zijn openingswoord, des morgens gesproken, dat we ook in dezen tot de volmaaktheid moeten voortvaren.

Daarmeê waren de samenkomsten geeindigd. De meeste bezoekers keerden dankbaar en voldaan huiswaarts. Doch een verrassend groot aantal aanwezigen begaf zich naar de ruime bovenzaal van *Tivoli*, om met een gemeenschappelijken disch dezen gezegenden dag te besluiten.

Uit den aard der zaak geeft men van een gemeenschappelijk maal geen verslag. Maar toch willen we mededeelen, dat daar nog menig goed woord werd gesproken.

De voorzitter, Prof. Fabius, wijdde een heildronk aan onze Vorstinnen, die aller geestdrift wekte, en met het geliefde Wilhelmus werd begroet. Op voorstel van een der gasten, werd het volgend telegram aan H. M. de Koningin-Weduwe-Regentes verzonden:

»De Vereeniging voor Hooger Onderwijs »op Gereformeerden grondslag, in algemeene »vergadering bijeen, betuigt haar warme hulde »aan H. M. de Koningin en Hare Koninklijke Moeder en bidt Gods zegen af over »het Huis van Oranje."

De Voorzitter der vergadering
Prof. FABIUS,

waarop het volgende antwoord inkwam:

»Hare Majesteit de Koningin-Regentes »draagt mij op, der Vereeniging Hoogstderzelver dank over te brengen voor de hulde en »goede wenschen Haren Majesteiten aangeboden."

w. g. *Adjudant van dienst*
VAN DEN BOSCH.

De avond viel, en de tijd van scheiden was, ook voor de laatste gasten, daar.

Teruggekeerd uit Rotterdam met een dankbaar hart, ook voor de uitnemende zorgen der Regelings-commissie; voor al het goede, die beide dagen genoten; komt de herinnering weer boven aan het woord, waarmeê de Voorzitter de Jaarvergadering opende... »tot de volmaaktheid voortvaren".

Wie ziet den omvang der taak, die nog voor ons ligt?

Geen menschenoog kan dat; maar wat wel kan, het is opzien naar de hulpe van den Heere onzen God, die ook voor deze taak de krachten kan vermenigvuldigen, de mannen verwekken, en door wiens goede gunste de arbeid van het komende jaar rijk aan vruchten zij.

Uit de Pers.

In de *Vrije Kerk* bespreekt Ds. Bos op kalme, heldere wijze o. m. het vraagstuk, of de menschheid verloren gaat, en slechts enkelen behouden worden.

Wij denken hier aan de uitdrukking: »het menschelijk geslacht" wordt behouden, en »de enkelingen" gaan verloren. Dat »enkelingen" beteekent niet »enkelen", alsof uit die stelling afgeleid moest worden, dat slechts enkelen van de vele millioenen menschen verloren gingen, terwijl al de anderen zalig worden. Neen, het wil zeggen: wat behouden wordt is het menschelijk geslacht, afgedacht van het aantal menschen, en wat verloren gaat zijn enkelingen, zijn aan te merken als op zichzelf staande personen, individuën, die geen geheel, geen eenheid, geen organisme vormen. De boom van het menschelijk geslacht blijft, vernieuwd, herschapen, eeuwig; doch de ongelooviigen, of die verloren gaan, worden van dien boom des menschelijken geslachts, evenals doode takken, afgehouwen en in het vuur des eeuwigen verderfs geworpen. Kan die uitdrukking er door, is zij gewenscht, en gaat de Heilige Schrift ons daarin voor, of is ze meer eene uitdrukking, ontleend aan het uitgangspunt, waarvan men uitgaat in de behandeling der heilige Godgeleerdheid?

En dan is ons oordeel, dat de uitdrukking gebruikt kan worden met zeer goede bedoelingen. Tegenover het z. g. individualisme, dat de menschen zich alleen denkt als op zichzelf staande personen, zonder verband en samenhang, zonder eenheid en organisme, als losse zandkorreltjes *naast* elkander gelegen, ieder voor zich slechts op eigen behoud bedacht, toevallig op elkander gelijkende en uit eigen belang samen levende, — tegenover dat individualisme is het zeer gewenscht, ja volstrekt noodig, op de eenheid van het menschdom, als één menschengeslacht te wijzen. Het riekt naar het moderniisme in zijn ergste soort, de menschen één voor één naast elkander te zetten; het brengt noodzakelijk tot het: »ben ik mijns broeders hoeder", en het is in strijd met de leer der Heilige Schrift, dat God »uit eenen bloede het gansche geslacht der menschen heeft gemaakt." In onze Belijdenis (art. 17) staat dan ook: »Wij gelooven, dat onze goede God, door zijne wonderlijke wijsheid en goedheid, niende, dat zich *de mensch* alzoo in den lichamelijken en geestelijken dood geworpen en geheel ellendig gemaakt had enz." En dan is die mensch wel in de eerste plaats Adam »die al bevende voor Hem vlood"; doch niet alleen Adam is geheel ellendig gemaakt, en God kwam niet alleen om »hem gelukzalig te maken", maar dan zit in dien eenen mensch, naar Gods bestel, heel het menschelijk geslacht. In het Paradijs is »onze natuur", de menschelijke natuur, de natuur van het menschelijk geslacht, alzoo verdorven geworden, dat wij allen in zonden ontvangen en geboren worden" (Zondag 3). Er is maar een menschelijk geslacht, van hoevele rassen men ook spreke. Alle menschen kunnen als één geheel beschouwd worden. Al blijven er op een gegeven oogenblik ook maar acht menschen over, zooals tijdens den zondvloed in Noachs arke, dan hebt ge toch nog het menschelijk geslacht. Millioenen menschen kwamen in den watervloed om, doch het menschelijk geslacht bleef bewaard. Het algemeene begrip »menschelijk geslacht" is niet slechts een *woord*, maar bestaat in werkelijkheid. Hoewel wij

niet alles overnemen wat indertijd door de Realisten beweerd is, en wij ons niet begeven willen op meer zuiver wijsgeerig terrein, gelooven wij toch, dat in dat opzicht de Realisten het beter voor hadden dan de Nominalisten.

Wil men dus beweren, dat het menschelijk geslacht behouden wordt, omdat in de behoudenis van menschen, hetzij dan velen of weinigen, het menschelijk geslacht behouden blijft, dan stemmen wij dat van harte toe. Wij gelooven zelfs, dat er geen oogenblik geweest is, dat het menschenlijk geslacht *op aarde* in dien zin *weg* was, zoodat er geen mensch meer leefde, die wedergeboren was. Geestelijk is ook het menschelijk geslacht op aarde nooit in ongeloof en verderf uitgeroeid geweest. Er bleven altijd over, die geestelijk leefden, al was hun getal ook nog zoo klein, en die enkelingen, of die weinigen, kan men met recht en reden het menschelijk geslacht noemen. En wie zou dan durven beweren, dat de schare die niemand tellen zal, den naam van het menschelijk geslacht niet zou mogen dragen? Wij gaan zelfs verder, en geven toe, dat zij, die verloren gaan wel menschen zijn, en het menschelijk geslacht ieder voor zich vertegenwoordigen, of wilt ge liever, dragen; doch zij missen de eenheid, die de gelooviger in Christus Jezus hebben. De boom van Adam, in verderf en ondergang zijnde, »geheel ellendig gemaakt," wordt eens omgehouwen, en wee, die niet in Christus overgeplant zijn: zij zullen vergaan. Ook allen, die wel tot de zichtbare Kerk op aarde gerekend werden, doch onvruchtbare takken waren, worden eens afgehouwen en in het vuur geworpen. En deze allen, niet overgeplant, niet in Christus ingelijfd, hebben geen eenheid, vormen geen lichaam, gelijk zij, die in Christus Jezus, den waren olijfboom, zijn ingeplant, en onder het Hoofd, Jezus Christus, één lichaam vormen. De dood scheidt; het leven vereenigt. Zij die dood zijn in zonden en misdaden, en dood blijven, zonder in Christus weder levend gemaakt te worden, blijven eeuwig dragen het karakter van den dood: gescheiden van God, los van God en los van elkander, in een *eeuwigen* strijd tegen God, lasterende en elkander verdervende. Wat dus behouden wordt van de menschen kan aangemerkt worden als één geheel: het menschelijk geslacht in den waren zin des woords, en wat verloren gaat kan beschouwd worden als enkelingen, afgehouwen en uitgeroeid, zonder ooit weer onder één hoofd gebracht te worden. Zóó kan die uitdrukking er dus wel door.

Doch dan komt de bedenking:

Is zij echter gewenscht? Natuurlijk, wat er door kan, wat waar is, en voorzoover het waar is, kan en mag, ja moet gezegd. En toch hebben wij er bezwaren tegen, en vinden we het niet gewenscht, die uitdrukking in onze Kerken inheemsch te maken. Waarom niet? Vooreerst omdat zij *meer* schijnt te willen zeggen, dan er, goed opgevat, werkelijk mee gezegd wordt. Dat niet heel het menschelijk geslacht verloren gaat, maar dat er behouden worden; dat God den door Hem geschapen, doch van Hem afgevallen mensch, weer heeft opgezocht, om hem zalig te maken; dat God met den mensch, naar Zijn beeld en tot Zijn eer en heerlijkheid geschapen, Zijn plan bereikt, trots tusschenkomst van satan, en niettegenstaande millioenen verloren gaan; dat dus dàt deel der schepping, dat het pronkstuk der schepping kan heeten; dat deel, hetwelk de mensch, het menschelijk geslacht is, niet teloor, niet verloren gaat, voor eeuwig aan zijne bestemming ontrukt, — dat is duidelijk voor allen die aan Gods Woord vasthouden. Er is niemand onzer, die daaraan twijfelt. Doch als zoo uitdrukkelijk wordt gezegd: het menschelijk geslacht wordt behouden en de enkelingen vallen af, dan schijnt die uitdrukking, die eene tegenstelling bevat, wat meer en wat anders te willen zeggen. Het schijnt zoo den indruk te moeten geven, dat het met dat verloren gaan niet zoo erg zal afloopen, als sommigen wel denken: ja, er gaan verloren, doch dat zijn maar enkelingen; het menschelijk geslacht blijft behouden. Dat wordt niet bedoeld; doch die indruk wordt licht gegeven. En dat wil er bij den mensch wel in. Men moet in de Gereformeerde Kerken voorzichtig zijn met de termen, die worden gebruikt. De zegsman van heden bedoelt het goed, doch straks komt er een, die een ander gevoelen voorstaat, remonstrantsch van karakter, en die gebruikt die termen ook, maar in verkeerden zin, en met geheel andere bedoelingen. En zoo glijdt men mogelijk langzamerhand van 't rechte spoor af. — Maar, zegt ge, vrees is altijd een slechte raadgeefster. Willen boose menschen, tot hun eigen verderf, de woorden verdraaien, of verkeerd uitleggen, dat kunnen wij niet helpen. Dat was in de dagen van Petrus met Paulus' woorden ook alzoo, en toch houden wij aan Paulus' woorden vast; zelfs al zijn sommige dingen in zijne brieven zwaar om te verstaan. — Dat is volkomen waar. Als dus de terminologie bijbelsch was; als die uitdrukking ook in den Bijbel stond; als Paulus, of wie ook van de heilige schrijvers ze gebruikte, dan waren we klaar; dan moesten we de uitdrukking gebruiken, en handhaven ook, wat er ook van kwam. Doch de vraag is, of dat zoo is? Gaat de Heilige Schrift ons daarin voor? Waar lezen wij in onzen Bijbel, dat het menschelijk geslacht behouden wordt, en dat de enkelingen verloren gaan? Wel wordt in beeldspraak uitgedrukt dat de Kerk behouden wordt, en dat, vóór zij opgenomen wordt in den hemel, de valsche leden er uit verwijderd zullen worden. Bijvoorbeeld, van den wijnstok worden de niet vruchtdragende ranken afgesneden en in het vuur geworpen, enz. Doch Kerk en menschelijk geslacht is nog niet hetzelfde. Tenzij men zegt, dat de Kerk, of liever dan, de Gemeente van Christus, eigenlijk het menschelijk geslacht is. Doch dat zeggen geeft weer aanleiding tot misverstand. Trekt die lijn maar even door in uwe gedachte. Als de gemeente van Christus alleen het menschelijk geslacht is, dan mag niet gezegd worden, dat God den mensch, of het menschelijk geslacht in het algemeen weldoet, bijv. in de »gemeene gratie." Dan is er op aarde geene geschiedenis van het menschelijk geslacht, maar alleen van de Gemeente des Heeren. Ja, dan weet men met stellige zekerheid van niemand, of hij wel tot het menschelijk geslacht behoort, want wij weten niet, of deze of gene werkelijk een kind des Koninkrijks is. Wij vereenzelvigen daarom het menschelijk geslacht en de Kerk des Heeren liever niet. Welnu, deze dingen niet verwarrende, waar lezen we dan in den Bijbel, dat het menschelijk geslacht behouden wordt, en dat de enkelingen verloren gaan?

We lazen dit met genoegen. Er spreekt billijkheid in, en alle pogen om ons in verkeerd licht te plaatsen, is afwezig.

Toch, dit begrijpt men wel, hebben wij met de conclusie geen vrede.

Voor ons is niet in het spel »een uitdrukking, die er wel meê door kan", maar een *beginsel*.

Welk beginsel?

Dit, of het menschelijk geslacht een organisme is.

Doch reeds een vorig maal kwam in ons stuk over de gemeene gratie deze quaestie breeder aan de orde.

We meenen daarin aangetoond te hebben, dat onze voorstelling wel terdege Schriftuurlijk in echten, hoogen zin is.

Daarom thans hierover niet meer.

Voor Kootwijks Scholen.

Ingekomen bij Ds. HOUTZAGERS: Van den kerkeraad te Nieuw Vennep *f* 6; van Ds. Lion Cachet te Rotterdam *f* 1; van J. W. B. te Leiden *f* 2.50; van N. N. te Driebergen, voor Kootwijk *f* 10.

Voor Kinderen.

EEN ZELDZAME BOSCHBEWONER.

Wanneer gij de kaart van Europa of nog beter die van Rusland voor u neemt, vindt ge in het Westen van dat ontzaglijk rijk, in Litauen, een provincie of gouvernement Grodno geheeten.

Dit land is grootendeels een vlakte, waarover men uren lang rijden kan zonder iets te zien dat de centonigheid afbreekt. In 't midden echter treft men, zeer merkwaardig, een ontzaglijk bosch aan, het woud van Bialowicza. Het is geen kunstmatig aangelegd bosch, maar een natuurwoud, echt Noorsch van voorkomen en behoort aan de Russische regeering, die het zeer zorgvuldig laat onderhouden. Hoe groot het is begrijpt iedere jonge lezer, als ik hem vertel, dat het bosch met de landerijen 1148 vierkante mijlen (kilometer) beslaat. Ge moet dit nu maar eens met de grootte van Nederland vergelijken. Dat is nog eens een bosch om een dagje in te wandelen!

Als een eiland ligt het daar, afgezonderd, omgeven van weilanden, dorpen en heiden, geheel op zich zelf. De boschgrond is zanderig en bevat ook klei; het hout is er bijzonder zwaar en menigvuldig. Meestal vindt men er heel oude pijnboomen, dennen en eiken van bijzondere hoogte en dikte. Zooveel groeit er, dat heel wat hout op de plaats zelf verrot, wijl het onmogelijk is het bijtijds weg te nemen.

Toch wordt zooveel mogelijk voor alles gezorgd. Heel het ontzaglijk groote bosch is verdeeld in afdeelingen. Elk staat onder opzicht van een boschwachter, gekozen uit de keizerlijke boschbeambten. Elke afdeeling is weer gesplitst in onderafdeelingen. Zulk een onderafdeeling heeft een opzichter met eenige jagers; zij moeten dagelijks hun gebied doorkruisen, en daarbij dan door dik en dun gaan. De jagers en de opzichters wonen in dorpen aan den rand van het bosch, en bezitten de noodige akkers en weiden. Er zijn nog verscheiden andere dorpen. Hun inwoners zijn verplicht, in den zomer te hooien, en het hooi op verschillende plaatsen van het bosch in schuren te brengen. 'sWinters wordt het wild dan daarmee gevoed.

In het diepst van het woud, bijna in het midden, is een open, tamelijk hoog gelegen vlakte, die schoone velden en weiden bezit, welke besproeid worden door de rivier de Narew. Op die vlakte ligt het dorp Bialowicza, dat bewoond wordt door jagers, en een Grieksche kerk heeft.

Al eeuwen lang wordt er in dit bosch gejaagd. De koningen van Polen, de vroegere heeren van het land, deden zulks al in de veertiende en de vijftiende eeuw. Tegen het einde van de zestiende stond hier een koninklijk jachtslot, »Biala Wicza" of *Witte Wachttoren* geheeten. Waarschijnlijk zijn daarnaar het bosch en het dorp genoemd. In de vlakte op een heuvel aan de Narew, staat een steenen gedenkteeken. Daarop is vermeld, dat in 't jaar 1752 koning Augustus III van Polen in tegenwoordigheid der koningin en met een schitterend gevolg van Poolsche en Saksische heeren hier met veel pracht een jacht gehouden heeft. Veertig jaar later bestond heel het koninkrijk Polen niet meer.

Zooals vele lezers weten, leefden er vroeger op aarde vele diersoorten, die thans grootendeels of wel geheel zijn uitgestorven. Sommige menschen betwijfelen wel eens of dit waar is, maar ieder kan er zich van overtuigen.

Toen onze voorvaderen op het eiland Mauritius in de Indische zee kwamen, vonden zij daar vogels, Dodo's geheeten, of ook wel Dronten of Drontaarsen. Deze smaakten niet lekker, zoodat onze zeelui hen »walgvogels" noemden.

Deze Dodo's nu zijn geheel uitgestorven. En dit is maar één voorbeeld uit vele. In de museums van Europa kan men de geraamten zien dier ontzaglijke dieren, die vroeger op aarde leefden; dieren waarbij een olifant klein was. Te Petersburg is zelfs zulk een beest nog met huid en haar te zien, daar het in 't ijs van Siberie, duizenden jaren lang misschien, bewaard en gaaf is gebleven. Jaren geleden hebben we over die beesten meer verteld.

Andere diersoorten zijn sterk verminderd en loopen gevaar uit te sterven, zooals b.v. de leeuwen en nijlpaarden. Vele zijn in bepaalde streken sterk afgenomen in getal of geheel verdwenen. In Afrika nemen de olifanten zeer in aantal af, wijl een moorddadige jacht op hen wordt gemaakt. In Engeland zijn alle groote roofdieren uitgeroeid; in Nederland vindt men geen wolven of beren meer, enz. De gemzen zijn in Zwitserland, zoo men zegt, ook bijna geheel uitgestorven, en hoeveel soorten van honden al zijn verdwenen is niet te zeggen. Maar daar komen weer nieuwe voor.

Zooals de lezer reeds zal begrepen hebben, herbergt het woud van Bialowicza in zijn ontzaglijke ruimte ook een menigte van allerlei gedierten. Daaronder nu zijn er ook niet weinige, die elders reeds lang zijn uitgeroeid of nog maar zeer weinig voorkomen. Zulke zijn wilde zwijnen, losschen en elanden. Natuurlijk zijn er, gelijk in alle bosschen van het Noorden, ook wolven en beren. Kortom het groote bosch is een dicht bevolkt plekje, en alle natuurliefhebbers kennen het dan ook, ja stellen er zeer hoogen prijs op. 't Is als 't ware een dierentuin in 't groot, maar dan zonder hokken en met vrijen toegang.

Het merkwaardigste dier echter in heel het bosch is ongetwijfeld de *Oeros* of *Wisent*. Het is 't grootste en sterkste rund, dat men in ons werelddeel kent. De Oeros komt, behalve in dit bosch, nog slechts voor in Kaukasie in Zuid Rusland en aan de Koeban. Overigens is hij, voor zoover men weet, nergens in de wereld meer te vinden.

Vroeger was dit geheel anders. Toen was deze os over heel het midden van Europa verspreid. In oude handschriften wordt dikwijls van dit beest gesproken, daar men er in Duitschland jacht op maakte, en zeker was het ook in ons land geen vreemdeling.

De oude overleveringen spreken ook van den oeros. In den tijd van Karel den Groote vond men dit rund nog in het Hartzgebergte en in Saksenland en werd het dier ook in Zwitserland nog tot spijs gebruikt. In de 15de en 16de eeuw leefden de oerossen nog in Pruisen, Pommeren en verder oostelijk. Doch zij begonnen meer en meer te verdwijnen, denkelijk wijl men te veel jacht op hen maakte. Althans in de zeventiende eeuw waren deze runderen niet westelijker meer te vinden dan in een bosch bij Tilsit, dat vlak bij Rusland ligt. Hier moet dan ook de laatste van deze in 1755 zijn geschoten.

Maar in Rusland, dat groot en niet dicht bevolkt was, bleven nog oerossen over. Misschien echter zou ook daar de laatste reeds lang begraven of wel opgegeten zijn, zoo de wisent niet machtige beschermers had gekregen. De keizerlijke Russische regeering namelijk vond het terecht zeer jammer, dat zulk een fraaie, sterke en reeds zeldzame diersoort geheel zou uitsterven. Er leefden er nog heel wat in het bosch van Bialowicza, maar de regeering begreep, dat ook die beesten, gedurig door jagers bedreigd, wel niet zouden ontkomen, aan het lot van hun neven en nichten. Om dit te voorkomen nu, werd een zeer strenge wet gemaakt, die dienen moest om de ossen en koeien in 't bosch te beschutten tegen al te eetlustige menschen.

Men mag in het woud niet jagen, zonder dat de keizer van Rusland iemand daartoe verlof heeft gegeven. Alleen mogen de boschopzichters met hun mannen van tijd tot tijd jachten houden, maar nooit op oerossen. Wie toch zoo'n beest doodschiet, wordt als een misdadiger behandeld. Zoo blijft ieder van de oerossen af. In het bosch zijn er waarschijnlijk ettelijke honderden, die voor niemendal te kijk zijn, maar voor geen geld te koop.

(Wordt vervolgd).

HOOGENDIJK.

Gereformeerde Gezindheid.

Gereformeerde Kerken.

BEROEPEN: 's-Gravenzande, N. G. Kapteyn Pz., te Leerdam. — Zaandam **A**, L. S. Jongsma, te Dokkum **A**. — Haamstede en Anna Jacobapolder, R. van der Kamp, cand. te Maasland. — Heemse, G. J. van der Vegt, te Haren.

BEDANKT: Gouda **B**, J. van Haeringen, te Katendrecht. — Pietersburen c. a., H. T. Hoeksema, te Zevenhuizen.

Nederlandsche Hervormde Kerk.

BEROEPEN: Wognum c. a., J. J. H. Bange, te Langerwaag. — Ijtens en Hennaard, A. Gelderman, te Bunschoten. — Nieuw-Beierland c. a., E. U. Schallenberg, cand. te Kralingen. — Doesburg, J. L. Pierson, te Hengeloo. — Warnsveld, G. Vellinga, te Kootwijk (Geld.) — Nijehaske en Haskerdijke, J. C. van Ronkel, cand. te Leiden. — Haaften, H. W. Hupkes, te Menaldum. — 's-Gravenhage, H. M. van Nes, te Rotterdam. — Genemuiden, Chr. IJnzonides, de Renkum. — Varseveld, W. J. Meiners, te Eibergen. — Woudsend c. a., J. de Visser, te Brakel. — Grevenbicht, G. J. v. Hemert, te Maasbommel. — Giessen-Nieuwkerk, B. A. de Jong, te Harderwijk. — Berkhout c. a., H. A. Ludwig, te Den Helder. — Hippolitushoef, H. Bax Jr., te Middelie. — Helenaveen, D. A. Bos van Charante, te Zevenhuizen.

AANGENOMEN: Berkhout, H. A. Ludwig, te Den Helder. — Westerbork, L. Meeth, te Morra. — Beekbergen c. a., D. van Krevelen, te Hoogvliet. — Koudum (toez.), J. Schokking, te Wezep.

BEDANKT: Melissant, E. U. Schallenberg, cand. te Kralingen. — Urk, J. Visser, te Woudenberg. — Giethoorn, H. Prins, te Vroomshoop c. a. — Purmerland, J. C. C. Abbing, te Jisp. — Ouddorp (op Flakkee), E. Postma, te Ameide. — Garrelsweer, G. Vellenga, te Kootwijk. — Surhuizum, D. J. van Brummen, te Haskerhorne en Oudehaske. — Colijnsplaat, H. Couvée, te Kerkwerve. — Bruinisse, W. Zijlstra, te Waddingsveen c. a. — Staphorst, A. Renier, te IJseilmuiden (bij Kampen).

Onder vriendelijke dankbetuiging aan zoovele geabonneerden, die de **Administratie** de verschuldigde abonnementsgelden over het afgeloopen kwartaal toezonden, neem ik de vrijheid hen, die dit nog niet deden, nogmaals aan mijn verzoek te herinneren, om zulks alsnog **vóór of op den 20sten dezer** te doen.

De abonnementsprijs is voor »De Heraut" *f* **1.20** per kwartaal.

Op ontvangst van den postwissel wordt den afzender daarvan terstond bericht gezonden, dat tevens tot quitantie strekt.

J. A. WORMSER,
Directeur-Uitgever.

Amsterdam, Juli 1897.

Advertentien.

Niet in staat zoovele gelukwenschen, als ons in de laatste dagen ten deele vielen, persoonlijk of schriftelijk te beantwoorden, betuigen wij in dit weekblad onzen welgemeenden dank.

J. VELTENAAR Cz.
en familie.

Maassluis, 16 Juli 1897.

Voor de bewijzen van deelneming, ons betoond bij het overlijden van ons innig geliefd jongste Zoontje, betuigen wij hiermede onzen hartelijken dank.

E. J. VAN SCHAICK.
H. M. VAN SCHAICK—BAGGELAAR.

Utrecht, 12 Juli 1897.

L. G. WEISZ & Co.,
Commissionairs in Effecten,
Prinsengracht bij de Prinsenstraat,
No. 157,
AMSTERDAM.

In een Geref. huisgezin zonder kinderen, wordt op billijke voorwaarden voor één of twee jongelieden

Kost en Inwoning

aangeboden; van de Geref. Gem.; goed bekend van getuigen. Franco brieven aan FERNHOUT, Rozengracht 55, *Amsterdam*.

Brussel.
GEREFORMEERDE KERK.
Dienst des Woords: 's Zondags 10 uur 's morgens en 6 » 's avonds.
Ingang: **Rue Paul Devaux 7,** bij de Beurs.

IS VERSCHENEN:

De verdraagzaamheid van Job
EN
Zacharia's Nachtgezichten.
TWAALF LEERREDENEN
OVER
JOB 1–3 en ZACHAR. 1–6,
VAN
H. HOEKSTRA,
Bedienaar des Woords bij de Gereformeerde Kerk te Schiedam.

Prijs ingenaaid *f* **1.60,** in net linnen stempelband *f* **1.90.**

Alom te bestellen, of franco toezending na ontvangst van postwissel van *f* 1.60 of *f* 1.90. door den Uitgever A. FISSCHER, te *Utrecht*.

Bij een Predikant,

te **Amsterdam** wonende, bestaat gelegenheid tot **kost en inwoning** voor een jongen van 12—17 jaar, Gymnasiast enz.

Fr. br., lett. A., Boekh. P. VAN DROST-HAGEN, Von Zesenstraat 116, *Amsterdam*.

Nog een klein getal voorhanden van:

Beschouwingen over het Huwelijk,
door Prof. D. P. D. FABIUS.
Prijs *f* 1.25; nu slechts *f* 0.60.

Na ontvangst van postw. franco toezending door *Utrecht*. A. FISSCHER, Boekh.

N. B. »De Fransche Revolutie" door Prof. F. is uitverkocht.

ENCYCLOPÆDIE
DER
Heilige Godgeleerdheid,
DOOR
Dr. A. KUYPER.

Drie Deelen, ingenaaid *f* 16.75; in drie halfiederen banden *f* 21.25. Losse banden per stuk *f* 1.—).

BOEKHANDEL
VOORHEEN
HÖVEKER & WORMSER.
Amsterdam.
Pretoria.

GEDENKBOEK.

Redactiën van kerkelijke bladen, die indertijd hebben geschreven over het **25-jarig Jubeleum** van Dr. A. KUYPER op 1 April l.l. en er prijs op stellen dat het geschrevene worde opgenomen in het **„GEDENKBOEK",** worden beleefd uitgenoodigd betreffende bladen vóór Woensdag e. k. te willen zenden aan het adres van den uitgever, **Prins Hendrikkade No. 18,** te **Amsterdam.**

G. J. C. HERDES.

TER PERSE:

EEN GEDACHTENIS VAN TIEN JAREN
(Intreerede te Klundert 29 Juli 1888 en afscheidsrede aldaar 20 Juni 1897),
DOOR
J. H. FERINGA,
Predikant te Zaandam.
Prijs. . . . . *f* 0.30.

BOEKHANDEL
VOORHEEN
HÖVEKER & WORMSER.
Amsterdam.
Pretoria.

Vrije Universiteit.

In dank ontvangen:
Voor de Vereeniging:
Aan Contributiën:

Door Dr. J. Sasse te Nieuwveen: uit Aarlanderveen *f* 31.50, uit Achttienhoven *f* 1, uit Kr., Mijdrecht *f* 9, uit Nieuwkoop *f* 0.50, uit Nieuwveen *f* 40.50, uit Noorden *f* 3, uit Zevenhoven *f* 13.50, samen *f* 99; door den heer M. Dijkers te Sommelsdijk: uit Stad a/'t Haringvliet *f* 3, uit den Bommel *f* 6.50, uit Middelharnis *f* 13.50, uit Sommelsdijk *f* 16.50, samen *f* 39.50; door den heer Joh. de Jongh te Haarlem *f* 17.42½; door Ds. J. J. Berends te St. Anna Parochie *f* 35.25; door Dr. A. J. W. Monnik te Vorden *f* 80; uit Nieuwer-Amstel (Amstelveen) 2e storting *f* 24.50; door Ds. G. van Setten van de fam. Dekkers *f* 1.50; door den heer D. J. Fokker te Breukelen *f* 48; door den heer A. M. Hoogendijk te Nieuwerkerk (Gouderak) *f* 80.50; door den heer J. Diepenhorst te Strijen *f* 32; door den heer G. Lustig te Huizen (Naarden) *f* 9.50; door den heer J. Wedeven te Aduard *f* 14.

Aan Collecten: (voor de Theologische faculteit).

Van de Geref. kerk te Velp A *f* 10.33; van idem te Barneveld *f* 21.62; van idem te Leiden C (halve coll.) *f* 10.96½; van idem te Leiderdorp *f* 13.10; van idem te Koudekerk *f* 3.47½; van idem te Noordwijk a. Z. *f* 4.41; van idem te Katwijk a. d. R. *f* 6.19; van idem te Sassenheim *f* 5; van idem te Scherpenzeel *f* 8.47; van idem te Oud-Loosdrecht *f* 6.57.

Aan Schenkingen:

Door den heer C. van Essen Mz., te Brandwijk van de Jongel.-vereen. *f* 5; door den heer D. J. Fokker, te Breukelen *f* 2.50.

Voor het Tekort:

Van N. N. te 's-Gr. *f* 25.

Voor de Medische Faculteit:

Door den heer P. Veenhuysen te Smilde *f* 5.50; aan contributiën uit Amsterdam *f* 25.50; door den heer S. Broos te Numansdorp van G. Andeweg *f* 5; door Ds. E. Zwiers te Anjum *f* 6.

Voor het Studiefonds:

Door Mevr. Wed. Dr. A. H. de Hartog van C. E. B. *f* 2.50; opbrengst brochure door het Curatorium uitgegeven *f* 30; door Prof. Dr. J. Woltjer half jaarl. Praebende *f* 39.50.

S. J. SEEFAT,
Hilversum. *Penningmeester.*

Gereformeerd Gymnasium,
te Amsterdam.

Sedert de laatste opgave ontving de Vereeniging voor Voorbereidend Universitair Onderwijs te Amsterdam het volgende aan giften en jaarlijksche bijdragen:

Rotterdam, W. A. v. E. *f* 5; H. P. v. K. *f* 2.50; A. J. d. W. *f* 3; Ds. C. B. B. *f* 1; K. d. B. *f* 1; L. G. H. *f* 2; J. J. W. *f* 1; P. d. J. *f* 1.50; H. J. L. *f* 1; A. V. *f* 1; H. R. *f* 1; C. S. *f* 2. **Verwolde,** Mr. R. bar. v. d. B. *f* 25. **'s Gravenhage,** Jonkvr. B. v. d. P. *f* 5. **Ouderkerk a/d A,** Ds. M. v. d. B. *f* 1. **Oost-Souburg,** P. K. *f* 2.50; Mevr. H. C. P. *f* 5; Ds. B. S. *f* 1.50. **Utrecht,** A. D. *f* 2.50. **Zaandam,** D. O. *f* 2; Wed. C. G. Dz. *f* 1. **den Helder,** J. S. *f* 2.50. **Hasselt,** J. B. Hz. *f* 1. **Steenwijk,** H. v. E. *f* 2.50; H. B. Rz. *f* 0.50; R. F. *f* 2; W. V. *f* 2.50; J. d. B. Gz. *f* 1. **Willemstad,** J. v. S. *f* 2; S. V. *f* 1; Ds. A. S. *f* 2.50. **Serooskerke,** Ds. A. L. R. *f* 1. **Klundert,** Wed. J. S. *f* 0.50; Wed. M. K. *f* 2. **Goes,** J. M. Lz. *f* 1; B. Q. *f* 1. **Middelburg,** J. A. v. N. *f* 2.50; J. A. d. B. *f* 0.50; Ds. W. H. O. *f* 2; J. K. *f* 1; C. A. Jr. *f* 1; P. C. B. *f* 1. **Koudekerke,** F. d. R. *f* 0.75; G. t. B. *f* 0.50; P. B. Jr. *f* 1. A; J. *f* 1. **Nieuwveen,** J. J. *f* 1. **Enkhuizen,** N. S. *f* 25. **Vlissingen,** J. v. d. H. *f* 0.50. **St. Laurens,** L. P. d. R. *f* 1. **Buskoop,** A. H. *f* 2.50. **Gouda,** D. v. T. *f* 3.50; K. J. *f* 2.50. **Zevenbergen,** Ds. M. O. *f* 1. **Amsterdam,** J. P. K. *f* 1; S. E. L. *f* 0.50; F. Th. J. *f* 2.50; J. F. v. d. W. *f* 1; C. C. *f* 2; Wed. J. L. *f* 1; A. J. W. *f* 1; H. B. *f* 2.50; Wed. J. H. B. *f* 1; J. W. 0.50; J. W. *f* 1; Mej. N. O. *f* 2.50; H. M. *f* 1.50; Mej. A. A. M. K. *f* 2.50; W. G. *f* 25; H. G. K. *f* 1.50; N. N. 1; T. T. *f* 0.50; F. B. *f* 1; A. J. R. *f* 1; Mej. C. M. *f* 1; J. d. B. *f* 1; G. v. R. *f* 1; Wed. H. C. H. *f* 2.50; P. O. *f* 0.50 H. J. v. d. H. *f* 1; M. d. W. *f* 1; A. v. d. H. Jr. 0.50; R. S. *f* 2.50; Mej. J. H. *f* 1; J. J. H. *f* 0.50; J. H. W. *f* 2.50; A. H. *f* 1.50; Mej. F. v. R. *f* 2.50; H. C. B. *f* 2; Ds. N. d. G. F. *f* 2.50; W. P. K. *f* 1.50; Mej. M. S. *f* 2; A. G. M. E. *f* 0.50; P. v. Z. *f* 1; C. H. *f* 1; A. J. *f* 1; J. K. *f* 1; W. v. d. B. *f* 1.50; P. N. H. *f* 5; K. D. *f* 2.50; J. v. O. *f* 2.50; H. F. H. *f* 1; K. H. v. V. Jr. *f* 5; G. H. A. G. *f* 5; J. C. L. *f* 2.50; P. H. P. *f* 2.50; K. G. B. *f* 2.50; P. J. G. *f* 5; G. J. V. *f* 2.50; K. B. *f* 1; Mej. G. M. *f* 3.50; N. F. *f* 5; G. W. *f* 2.50; L. G. G. *f* 2.50; Mej. V. *f* 2; H. B. *f* 1; M. P. O. *f* 1; N. N. *f* 1; Mej. J. H. *f* 1; Mej. J. S. *f* 0.50; J. W. J. G. J. *f* 0.50; Wed. H. *f* 2.50; Wed. d. B. *f* 2.50. **Oudewater,** D. G. *f* 1.50; M. R. *f* 1. **Harlingen,** L. S. *f* 1; S. d. W. *f* 1; J. v. d. M. Jr. *f* 1; P. J. H. *f* 2.50; J. H. *f* 1. **Midlum,** J. H. *f* 1; S. J. B. *f* 1. **Franeker,** J. d. J. *f* 1. **Sexbierum,** J. B. *f* 1. **Oosterbierum,** Ds. J. H. *f* 5. **Gorinchem,** Ds. J. v. A. *f* 1. **Leeuwarden,** C. W. B. *f* 2.50; R. Z. *f* 0.50; K. M. *f* 1; Y. B. Jr. *f* 2.50; Y. W. F. *f* 2.50; H. B. *f* 1; Wed. B. *f* 1.50. **Ilist,** Ds. P. G. O. *f* 1.50; H. v. d. M. *f* 1.50; E. M. *f* 1; J. N. *f* 1. **Bolsward,** Ds. P. D. P. *f* 0.50. **Dokkum** A. B. *f* 2; P. J. H. *f* 1; S. H. Pz. *f* 1. **Schiedam,** A. N. Az. *f* 1; J. H. *f* 2.50; L. W. *f* 2.50; D. C. B. *f* 1; C. v. d. T. 2.50. **Vlaardingen,** P. E. Hz. *f* 2. **Maassluis,** Ds. F. W. S. *f* 2. **Heeg,** H. P. d. B. *f* 1. **Buitenpost,** D. P. P. *f* 1. **Schras,** L. J. V. *f* 2.50; **Zwijndrecht,** Wed. D. B. *f* 1.50. **Zegwaard,** E. H. C. *f* 1. **Sneek,** Mr. H. O. *f* 3; A. M. *f* 5; P. d. J. *f* 2.50; A. J. *f* 2.50; Wed. J. A. P. *f* 5; S. S. d. B *f* 1; F. B. *f* 1; J. L. S. *f* 1; Th. v. d. L. *f* 1; R. D. *f* 2; J. B. 0.50. **Berkel,** Geb. v. d. V. *f* 3; A. K. *f* 1.50; T. V. *f* 2; W. H. *f* 1; J. H. *f* 1; P. K. *f* 1; J. A. d. W. *f* 0.75; D. P. v. d. V. *f* 4; A. d. B. *f* 1. **Bloiswijk,** P. S. *f* 2.50; J. N. *f* 2.50. **Bergschenhoek,** H. d. L. *f* 2; J. A. B. *f* 1. **Meppel,** Ds. P. D. d. G. *f* 1; P. v. E. *f* 1; W. S. *f* 1; H. d. V. O. *f* 1; **Winterswijk,** A. F. *f* 3; B. A. N. *f* 1; H. R. *f* 1; W. S. J. T. *f* 1; A. J. A. A. *f* 0.60; B. W. G. *f* 0.60; G. H. K. *f* 1; B. D. *f* 0.50. **Doetinchem,** W. M. *f* 1; J. J. L. *f* 1; N. N. *f* 1; J. B. *f* 2. **Varsseveld,** Ds. H. 't V. *f* 1. **Hedel,** N. N. *f* 5; D. E. *f* 1. **'s-Hertogenbosch,** J. v. H. *f* 1; M. v. d. K. 0.50; M. J. W. *f* 1; J. v. H. Sr. 0.50; W. v. d. B. *f* 1. **Deventer,** J. H. J. H. *f* 0.50. **Doesburg,** Mej. A. M. N. *f* 1; G. W. Gz. *f* 1. **Aalten,** S. W. *f* 1; J. S. *f* 0.75; W. B. *f* 0.60. **Zutfen,** M. J. S. *f* 1; J. H. K. *f* 1; L. S. *f* 0.50; Mej. L. *f* 0.50; A. H. S. *f* 1, G. W. *f* 0.50; Mej. E. J. F. S. *f* 1; G. J. M. I.Wz. *f* 2; Wed. K. O. *f* 1.50. **Dieren,** H. W. v. V. *f* 1; Wed. H. D. *f* 1; J. D. *f* 0.75; D. D. *f* 0.50; J. M. *f* 0.50. **Bennekom,** H. K. *f* 1; J. B. *f* 1. **Arnhem,** P. v. V. *f* 1; Mej. J. W. *f* 1; J. P. v. L. *f* 0.50; J. A. v. O. *f* 5; Wed. J. t. H. R. *f* 1; E. J. *f* 1; A. v. d. M. *f* 0.50; H. J. N. *f* 1; Wed. A. C. K. *f* 1; G. J. R. *f* 1; H. O. *f* 1. E. R. *f* 1; Mej. B. 1; J. J. P. *f* 1; W. M. Iz. *f* 2.50; A. V. *f* 0.50; J. de W. Gz. *f* 1; T. J. S. *f* 1; H. J. T. *f* 1; L. *f* 1; N. N. *f* 1; N. N. *f* 0.50; G. P. *f* 1; N. N. *f* 0.50. **Velp,** J. v. S. *f* 0.50. **Ede,** Wed. J. T. *f* 1; L. T. *f* 1; P. T. *f* 1; G. A. *f* 1; H. *f* 1; J. M. M. 1. **Rhenen,** W. A. S. *f* 1; W. v. E. *f* 2. **Wageningen,** Mej. W. v. B. *f* 1; Mej. H. V. *f* 1. **Hees,** Mej. L. H. v. E. *f* 1; Mevr. I. H. R. E. *f* 2. **Veenendaal,** J. v. S. Hz. *f* 0.50; H. C. v. D. *f* 0.50; H. v. S. Hz. *f* 0.50. **Nijmegen,** Wed. J. d. J. 2.50; C. J. M. *f* 2.50; C. D. Z. *f* 1; J. H. S. *f* 1; Mev. S. *f* 1; Mej. d. G. *f* 0.50. **Lent,** R. *f* 2.50. **Elst,** H. S. *f* 1; A. D. D. *f* 1; H. D. *f* 1. **Zalt-Bommel,** J. v. V. *f* 1; G. J. M. *f* 1 H. A. d. J. *f* 2.50; Wed. J. H. Q. *f* 0.50. **Bruchem,** H. B. *f* 2; L. B. 5.

P. VAN EIJK.
Firma JOHANNES KRAMER & Co.
DAM 15—17, AMSTERDAM.

Koopen en verkoopen **EFFECTEN, diverse LOTEN** en vreemde **COUPONS.** Wisselen Gouden, Zilveren **MUNTEN** en vreemde Banknoten. Sluiten **PROLONGATIËN** en **BELEENINGEN.** Nemen gelden à **DEPOSITO** ½ pCt. onder de prolongatiekoers. Bedragen tot en met Duizend Gulden worden op vertoon terugbetaald.

ZOOEVEN IS VERSCHENEN:

Twaalf jaren onder de Kaffers en Hottentotten.
Het leven van Dr. J. Th. VAN DER KEMP,
(Oprichter van het Nederlandsch Zendelinggenootschap)
AAN ONZE KINDEREN VERHAALD DOOR
J. SCHOUTEN.
Met portret en 3 plaatjes.

Prijs ***25 cents.*** 25 exempl. ***f 5.50.*** 50 exempl. ***f 10.50.*** 100 exempl. ***f 20.—.***

Leiden. **D. DONNER.**

ELECTRISCHE DRUKKERIJ, Amsterdam.